

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/3256,Prezentacja-wystawy-Zaglada-polskich-elit-Akcja-AB-Katyn-Opole-Lubelskie-11-maja.html>
07.04.2026, 00:10

Prezentacja wystawy „Zagłada polskich elit. Akcja AB - Katyń” - Opole Lubelskie, 11 maja 2009

11 maja w Zespole Szkół nr 1 (ul. Szkolna 5, Opole Lubelskie) została otwarta wystawa „Zagłada polskich elit. Akcja AB - Katyń”.

Wystawa przedstawia największe akcje represyjne przeprowadzone równolegle przez Niemców i Sowietów w Polsce w pierwszych miesiącach okupacji. Już w trakcie walk we wrześniu 1939 r. za Wehrmachtem i Armią Czerwoną posuwały się specjalne grupy SS i NKWD, które w oparciu o wcześniej przygotowane listy proskrypcyjne dokonywały aresztowań i egzekucji.

Jesienią 1939 r. na ziemiach wcielonych do Rzeszy, przede wszystkim na Pomorzu i w Wielkopolsce, doszło do masowych egzekucji polskiej inteligencji. Jednocześnie ok. 460 tys. Polaków wypędzono z tych ziem na tereny Generalnego Gubernatorstwa (GG). Na początku 1940 r. akcją represyjną Ausserordentliche Befriedungsaktion (Nadzwyczajna Akcja Pacyfikacyjna) postanowiono przeprowadzić również w GG. Ostrze represji zasadniczo skierowano przeciwko osobom podejrzanym o związki z konspiracją niepodległościową – równocześnie akcja ta miała doprowadzić do unieszkodliwienia przestępców pospolitych. Akcja AB rozpoczęła się 30 marca 1940 r., a jej pierwszym akordem była krwawa pacyfikacja terenów objętych działalnością oddziału partyzanckiego „Hubala”. Nasilenie działań eksterminacyjnych miało miejsce od maja do lipca 1940 r. Największe egzekucje miały miejsce w Palmirach pod Warszawą, na Rurach Jezuickich w Lublinie, na Firleju pod Radomiem, w Skarżysku-Kamiennej i innych miejscach. Z akcją AB zbiegło się w czasie zarządzenie dowódcy policji niemieckiej, Reichsführera SS Heinricha Himmlera w sprawie deportacji do obozów koncentracyjnych 20 tys. Polaków. Część z nich aresztowano w trakcie tzw. akcji zbiorczych, czyli łapanek, obław ulicznych, podczas których porywano z ulicy, lokali, środków transportu wszystkich mężczyzn od 16 do 40 lat. Pierwszy transport więźniów z Warszawy skierowano do obozu w Sachsenhausen 2 maja 1940 r. 14 czerwca 1940 r. wyruszył z Tarnowa pierwszy transport więźniów do nowo zbudowanego specjalnie dla Polaków (a znanego dziś z dokonanej tam później zagłady Żydów) obozu koncentracyjnego w Auschwitz. W sumie w ciągu kilku miesięcy wywieziono wówczas kilkanaście tysięcy osób.

Masowe aresztowania miały również miejsce na terenach pod okupacją sowiecką. W pierwszych dniach marca 1940 r. Ludowy Komisarz Spraw Wewnętrznych Ławrientiej Beria skierował do Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) pismo z projektem decyzji o likwidacji 14 700 jeńców znajdujących się w obozach w

Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie oraz 11 tys. przetrzymywanych w więzieniach tzw. zachodniej Ukrainy i Białorusi. Wniosek został rozpatrzony przez Biuro Polityczne 5 marca 1940 roku. Na początku kwietnia 1940 r. ruszyły pierwsze transporty do miejsc egzekucji w Katyniu, Charkowie i Kalininie (Twerze), gdzie jeńcy byli rozstrzeliwani strzałem w tył głowy. Osoby przetrzymywane w więzieniach we Lwowie, Równem, Łucku, Tarnopolu, Stanisławowie i Drohobyczu przewieziono do Kijowa, Charkowa i Chersonia. Z kolei przetrzymywani w więzieniach w Pińsku, Brześciu, Baranowiczach i Wilejce zostali przewiezieni do Mińska. Więźniowie ci (w sumie nie mniej niż 7305 osób) zostali zlikwidowani najpewniej w miejscu docelowym podróży.

Równocześnie z akcją „rozładowania” obozów specjalnych i więzień, NKWD poddało prześladowaniom rodziny skazanych na zagładę polskich jeńców. 13 kwietnia deportowano do północnych obwodów Kazachstanu ok. 61 tys. Polaków. Wywożonym pozwolono zabrać ze sobą jedynie rzeczy osobiste. Na miejscu kierowano ich do pracy w kołchozach, osiedlając w skrajnie trudnych warunkach, często na otwartym stepie.

Akcja AB i mord w Katyniu były najbardziej jaskrawymi przykładami akcji represyjnych przeprowadzonych w latach 1939-1941 na ziemiach polskich pod niemiecką i sowiecką okupacją. W czasie „operacji katyńskiej” zamordowano około 22 tys. ludzi. Szacuje się, iż w trakcie akcji AB Niemcy rozstrzelali ok. 6,5 tys. Polaków. Razem z Polakami zamordowanymi w 1939 r. w analogicznych operacjach na ziemiach włączonych do Rzeszy, dawałoby to liczbę około 50 tys. ludzi. Znakomitą większość ofiar jednej i drugiej zbrodni można zaliczyć do polskiej elity intelektualnej.

Obie operacje represyjne były wstępem do z jednej strony germanizacji, a z drugiej sowietyzacji Polski. W pierwszym rządzie uderzono w najlepiej wykształconych, najzamożniejszych, aktywnych społecznie i politycznie, oraz najbardziej patriotycznych Polaków, którzy mogli stanowić zagrożenie dla planów okupantów. Nie ulega dziś wątpliwości, że działania te mają znamiona zbrodni ludobójstwa.

Wystawa podzielona została na kilka bloków tematycznych. W pierwszym naświetlono sowiecko-niemieckie przymierze polityczne i wojskowe z lat 1939-1941. Ukazano wspólną agresję na Polskę, jej rozbiór oraz okupację, w trakcie której współpracujące ze sobą mocarstwa wprowadzały w życie ludobójczą politykę wobec obywateli podbitego kraju. W kolejnych blokach zaprezentowane zostały obie zbrodnicze operacje z 1940 r., najpierw Zbrodnia Katyńska a następnie akcja AB. Zrekonstruowane zostały przygotowania do zbrodni, jej przebieg oraz najważniejsi sprawcy. Przybliżone zostały przykładowe sylwetki ofiar, w tym także rodzin: Czarnków, Wnuków, Dowbor-Muśnickich i Chrzanowskich, które stały się jednocześnie ofiarami obu oprawców. Podsumowaniem wystawy jest próba bilansu ludobójczych operacji, ukazanie ich geograficznego zasięgu oraz faktu nie ukarania znakomitej większości odpowiedzialnych za nią funkcjonariuszy III Rzeszy i ZSRS, zwłaszcza sprawców Zbrodni Katyńskiej.